

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filozofie
Studijní program: Filozofie
Studijní obor Filozofie humanitních věd
(kombinace):

Národnostní nerovnosti v české společnosti

ETHNIC DIFFERENCES IN THE CZECH SOCIETY

Bakalářská práce: 10-FP-KFL- 0015

Autor:
Zdeněk Veselý, DiS.

Podpis:

Adresa:
Kmochova 585
407 47 Varnsdorf

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.
Konzultant: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
62	5	0	10	34	1 + 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 25. března 2010

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

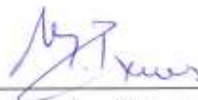
Kandidát: **Zdeněk VESELÝ**
Adresa: Kmochova 585, 407 47 Varnsdorf
Studijní obor(kombinace): Filozofie humanitních věd
Název BP: **Vzdělanostní a národnostní nerovnosti v české společnosti**
Název BP v angličtině: **Educational and Ethnic Differences in the Czech Society**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.
Konzultant:
Termín odevzdání: 30. 04. 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 22. 4. 2009

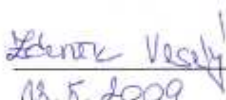

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát):

Datum:

13. 5. 2009

Podpis:

Cíl:	<p>Nejdříve zhodnotit historický vývoj těchto dvou nerovností. V další části se pak práce bude zabývat tím, jakým způsobem vznikají tyto nerovnosti a jak se dají řešit. Prakticky ukázat, jak k této problematice přistupují jednotlivé výzkumné kolektivy.</p> <p>V praktické části pak tyto nerovnosti ukázat v podobě statistických dat. Na základě těchto analýz provést vlastní zhodnocení.</p>
Požadavky:	Pravidelné konzultace k bakalářské práci.
Metody:	Komparace, využití statistických dat
Literatura:	<ul style="list-style-type: none"> • TUČEK, Milan: Česká společnost v transformaci. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85850-17-6 • FRIEDLANDEROVÁ, H., TUČEK, M.: Češi na prahu nového tisíciletí. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-88-5. • TUČEK, Milan: Současná česká společnost. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. ISBN 80-7330-009-5. • TUČEK, Milan: Dynamika české společnosti. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-22-9. • VEČERNÍK, Jiří: Občan a tržní ekonomika. Příjmy, nerovnost a politické postoje v české společnosti. Praha: Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-235-9. • MATĚJŮ, Petr: Nerovnost, spravedlnost, politika. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-82-6.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Národnostní nerovnosti v české společnosti vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

Ve Varnsdorfu dne 25. března 2010

Zdeněk Veselý, DiS.

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce.

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 25. 03. 2010

Zdeněk Veselý, DiS.

Národnostní nerovnosti v české společnosti

VESELÝ Zdeněk BP – 2010 Vedoucí BP: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Resumé:

Bakalářská práce pojednává o „Národnostních nerovnostech v české společnosti. Toto téma bude pojato z hlediska trhu práce. Bakalářská práce nejdříve seznámí nejen s ekonomickou, ale i sociální transformací, která se odehrála v České republice po roce 1989. Následovat bude rozbor událostí, které se odehrály na pracovním trhu a jaké jsou funkce pracovního trhu. Hlavním tématem bakalářské práce je popsat a nastínit možná řešení nerovností v české společnosti. Jde převážně o nerovnosti, které pociťují cizinci a Romové, žijící na území České republiky.

Klíčová slova:

Nerovnost, transformace, diskriminace, Romové, cizinci, migrace, pracovní trh.

Summary:

The Bachelor's thesis deals with ethnic inequalities in the Czech society. This topic will be dealt with in terms of the labor market. This thesis first introduces not only an economic but also social transformations that took place in the Czech Republic after 1989. Following the analysis of the events that took place in the labor market and what are the functions of the job market. The main subject of the thesis is to describe and outline possible solutions to inequalities in the Czech society. It is mostly about inequalities that Roma (gipsies) and foreigners living in the Czech Republic are facing.

Keywords:

Inequality, transformation, discrimination, Roma, foreigners, migration, labor market.

Zusammenfassung:

Die Bachelorarbeit befasst sich mit "Ethnischen Ungleichheiten in der tschechischen Gesellschaft". Dieses Thema wird in Bezug auf den Arbeitsmarkt behandelt. Die Bachelorarbeit macht zunächst nicht nur wirtschaftliche, sondern auch soziale Veränderungen bekannt, die in der Tschechischen Republik nach 1989 entstanden sind. Danach folgt die Erwähnung der Ereignisse, die sich auf dem Arbeitsmarkt entwickelt haben und die Merkmale des Arbeitsmarktes. Das Hauptthema der Arbeit ist, die Ungleichheiten in der tschechischen Gesellschaft zu beschreiben und mögliche Lösungen zu skizzieren. Sie schildert vor allem Ungleichheiten gegenüber Roma und Ausländer in der Tschechischen Republik.

Stichwort:

Ungleichheit, Transformation, Diskriminierung, Roma, Ausländer, Einwanderung, Arbeitsmarkt.

1	ÚVOD.....	10
2	Transformace české společnosti.....	13
2.1	Sociální aspekty	14
2.1.1	Dědictví minulosti.....	15
2.2	Ekonomické aspekty	16
2.2.1	Pracovní trh	17
2.3	Funkce pracovního trhu	18
3	Všeobecně o nerovnosti.....	20
4	Problematika nerovnosti a stratifikace	22
5	Typy nerovností ve společnosti	26
5.1	Příjmová nerovnost, nerovnost bohatství.....	26
5.2	Nerovnost ve schopnostech, vzdělání a v přístupu ke vzdělání	26
6	Trh práce, migrace a cizinci.....	28
6.1	Historický pohled na trh práce a lidské zdroje od roku 1989.....	28
6.2	Historický pohled na migrační oblast	32
6.3	Migrace cizinců.....	34
6.4	Otevřená a skrytá diskriminace.....	36
6.5	Romové a jejich diskriminace.....	36
6.6	Cizinci a jejich diskriminace.....	39
6.7	Stav na trhu práce a Romové	40
6.8	Stav na trhu práce a cizinci	45
6.9	Současný stav trhu práce a ohrožené skupiny na trhu práce	49
7	Možná řešení nerovností.....	51
8	Závěr	54
9	Použitá literatura	56

1 ÚVOD

Po dohodě s vedoucím práce, Mgr. Ing. Martinem Brabcem, Ph.D., a následném schválení vedoucím Katedry filosofie, doc. PhDr. Milanem Exnerem, Ph.D. bylo původní zadání bakalářské práce „Vzdělanostní a národnostní nerovnosti v české společnosti“ zúženo na „Národnostní nerovnosti v české společnosti“.

V každé společnosti zjišťujeme, že životní úděl některých lidí je daleko příznivější než ostatních. Jedni jsou na tom po materiální stránce lépe a jiní hůře, někteří rozhodují a jiní se těmto rozhodnutím podřizují, někteří jsou všeobecně váženi a ctěni, zatímco jiní mohou být i v opovržení. Otázku, proč tomu tak je a zda tomu tak být musí, si filosofové kladou odedávna a nikdy neopustila stránky vědeckých pojednání o společnosti.¹

Téma sociálních nerovností a rozvrstvení pokrývá široké spektrum otázek týkajících se jednání, kterým lidé ve společnosti dosahují svých cílů: vzdělání, zaměstnání, příjmu, majetku, prestiže, úcty, uznání, moci, slávy, apod. Charakter sociálního rozvrstvení a legitimita nerovností představují důležitý prvek stability sociálních a politických systémů.²

V transformujících se společnostech sociologové musí věnovat pozornost nejen změnám v ekonomických a sociálních nerovnostech, v sociálním rozvrstvení, v politických postojích a volebních preferencích, ale i obnově souvislostí mezi různými stránkami sociální stratifikace a jejich sepětí s hodnotami, kulturními a politickými vrstvami tektoniky společnosti.³

---

¹ ŠANDEROVÁ, J.: *Sociální nerovnosti v teorii a výzkumu*

² Matějů, P., Vlachová, K.: *Nerovnost, spravedlnost, politika*, s. 9.

³ Ibid., s. 9.

Jedním z celé řady důsledků proměny společenského uspořádání v České republice po roce 1989 byl bezpochyby i prudký nárůst sociálních a ekonomických nerovností. Naše společnost se poprvé po více než padesáti letech dostala do situace zvětšování společenské diferenciaci.⁴

První výzkum zaměřený na analýzu sociální stratifikace a mobility české, respektive československé společnosti byl publikován v roce 1968 v knize Pavla Machonina *Československá společnost*. Ve srovnání se situací konce šedesátých let máme dnes již významně transformovanou společnost, podstatně odlišnou ekonomickou soustavu, politické zřízení i duchovní atmosféru. Významnými autory, kteří se zabývají sociální stratifikací, mobilitou a sociálními nerovnostmi, jsou Milan Tuček, Petr Matějů, Zdenka Mansfeldová, Jadwiga Šanderová, Natalie Simonová, Klára Vlachová, Marta Kolářová, zesnulý Pavel Machonin a další.⁵

Tématem mé práce jsou Národnostní nerovnosti v české společnosti, jež jsou pojaty z pohledu trhu práce. Cílem práce je tedy nejdříve nerovnosti popsat z historické perspektivy, poté se pokusit stanovit, jak tyto nerovnosti vznikají a jak se dají řešit. Text bude doplněn o statistická data.

První kapitola bude pojednávat o transformaci české společnosti. Prvním krokem bude popis samotné transformace a následné rozčlenění na sociální a ekonomický aspekt. Druhá kapitola se bude zabývat tématem nerovnosti jako takové a následovat bude téma problematika nerovnosti a stratifikace. Pátá kapitola krátce poukáže na nerovnosti, které můžeme nalézt ve společnosti. Šestá kapitola se pak bude zabývat do hloubky tématem nejen trhem práce a migrací, ale také i cizinci, kteří přicházejí do České republiky a problematikou Romů a jejich možnosti vstupu na pracovní trh.

---

⁴ Matějů, P., Vlachová, K.: *Nerovnost, spravedlnost, politika*, s. 191.

⁵ Machonin, P., Tuček, M.: *Česká společnost v transformaci: k proměnám sociální struktury*, s. 11.

Sedmá kapitola se bude zabývat, jak se dá přistupovat a následně řešit nerovnosti. Statistická data pak budou uvedena, jako příloha, na konci práce.

2 Transformace české společnosti

Tato kapitola se bude zabývat transformací a událostmi, které se odehrály v roce 1989 a jak se promítla tato transformace ve společenské a ekonomické sféře. Bude zde nastíněna transformace na trhu práce, a jaké byly funkce pracovního trhu.

V transformujících se společnostech představují ekonomické nerovnosti jednu z mnoha oblastí, kde si minulost podává ruku s budoucností přes nejisté pole přítomnosti. Přestavba společnosti s sebou nepochybně přináší více než jen pouhý posun od rovné distribuce ekonomických zdrojů k distribuci nerovné, od systému založeného na politických privilegiích k systému založenému na ekonomických odměnách či od sociálních principů alokace k principům tržním.⁶

Během transformačního období nabývá otázka ekonomických nerovností nových významů a akcentů. Mnohem větší množství zboží a služeb je monetarizováno, více politické moci explicitně prochází ekonomickými kanály a viditelné ekonomické postavení jednotlivců má větší význam. Ekonomická reforma přináší mnohým značné finanční těžkosti nebo dokonce chudobu, což činí nerovnost velmi citlivým problémem.⁷

V průběhu zásadních politických změn v závěru roku 1989 a v roce následujícím se do popředí zájmu veřejnosti začaly prosazovat otázky o charakteru hospodářské reformy v Československu. Vzhledem k nevyhnutelným podstatným změnám rozpadajícího se hospodářského systému, který za 40 let budování tzv. reálného socialismu byl dle stranických

---

⁶ Večerník: *Staré a nové ekonomické nerovnosti*, Sociologický časopis, 1995, roč. 31, č. 3, s. 321.

⁷ Ibid., s. 321.

požadavků přetvořen v ekonomickou základnu rozvinuté socialistické společnosti, se užití pojmu reforma zdálo být neadekvátně slabým vyjádřením pro fundamentální charakter očekávaných změn.⁸

Česká transformace byla v mnohém postavena na předpokladech o trhu jako přirozeném stavu společnosti a tržním chování jako „druhé přirozenosti člověka“. Je prý jen třeba odstranit bariéry, které komunismus vystavěl, aby se tato přirozenost mohla projevit, uplatnit a rozvinout ku prospěchu všech. Proto se především musí liberalizovat ceny, aby účastníci trhu dostávali pravdivé signály o nákladech a vztahu nabídky a poptávky. Proto se rychle musí privatizovat výrobní prostředky, aby aktéři trhu byli skutečně nezávislí a jen sami sobě a svým zákazníkům odpovědní. A proto se stát musí omezit na zajištění stabilního makroekonomického rámce a pevné měny. Ekonomickou mikrosféru je třeba ponechat aktérům samotným, neboť milióny jejich drobných denních rozhodnutí jsou ve svých důsledcích racionálnější než jednotlivá velká rozhodnutí vlády nebo jakéhokoli jiného „moudrého“ centra.⁹

2.1 Sociální aspekty

Rozměry společenské transformace jsou stejně nesčetné jako snahy redukovat ji na určitý výsek. Takovou redukci přitom není nutné pokládat za akt voluntarismu. Velí tak totiž ekonomie myšlení i jednání, nemožnost pojmout složitou a proměnlivou společenskou realitu nějakou jednoduchou teorií či jedním přístupem. Žádná společnost totiž není postavena jen na několika málo rozměrech či prvcích. Proto ani nikde neexistuje pevný bod, o který by bylo možno se spolehlivě opřít v následném kauzálním odvozování. Jsou jen vztahy mezi různými vrstvami reality, dialog mezi sociálními skupinami, jejich

---

⁸ Schwarz, J.: *Transformace, reforma a třetí cesta*. [oline] [cit. 2010-03-07]. Dostupný z <<http://libinst.cz/clanky.php?id=84&highlight=schwarz>>.

⁹ VEČERNÍK, J.: *Transformační procesy v socio-ekonomické perspektivě*. Sociologický časopis, 1997, roč. 33, č. 3, s. 259 – 260.

zájmové rivality, zátěž minulosti a směna generací s proměňujícími se životními představami a ambicemi.¹⁰

V postkomunistické transformaci jde o proces komplexní společenské proměny a v jeho zkoumání je třeba provazovat různé disciplíny a teoreticko-metodologické proudy. Je to nutné jak k teoretickému uchopení problému, tak k empirické analýze dat. Z různých perspektiv pak sledujeme souhrn cílů, kterým je ekonomická efektivnost rozvíjena v podmínkách politické demokracie a sociální soudržnosti. Tato efektivnost však nemůže být cílem o sobě, nýbrž musí být podřízená utváření sociální kvality života a udržitelnému rozvoji společnosti.¹¹

2.1.1 Dědictví minulosti

Z historického hlediska je v naší společnosti přítomno dvojí dědictví, předkomunistické a komunistické. Při veškerém uznání síly tradic předmnichovského Československa je potřeba respektovat zejména přítomnost socialistických prvků v postojích k pravici a v životních hodnotách, majících své kořeny přinejmenším již v době okupace. Nicméně ani na zakořeněné hodnoty a hlubší tradice nelze zapomínat, blízkost Západu působila i přes železnou oponu.¹²

První Československá republika, ustavená v roce 1918, se opírala především o průmyslový lidský kapitál českých zemí. Rychlý rozvoj ekonomiky a školství byl příznivý pro silnou střední vrstvu, která se tak rychle mohla vyvíjet ve všech složkách: podnikatelské, rolnické, úřednické i intelektuální. Vedle ekonomických vlivů se také silně projevil vlivy sociálně-kulturní. Vyvinuté sociální cítění národa vykrystalizovalo do vyspělého sociálního zabezpečení. Odpovídající očekávání, spolu s dalšími různými proudy a pohnutkami, se

---

¹⁰ Ibid., s. 55.

¹¹ VEČERNÍK, J.: *Výzkum společenské transformace a české sociologie*. Sociologický časopis, 2002, roč. 38, č. 1 – 2, s. 55.

¹² Ibid., s. 60.

slévaly do sílící podpory socializujících tendencí, jež vyvrcholily v poválečné atmosféře pod tlakem příchodu Rudé armády do střední Evropy. Všichni hovořili o socialismu, nikdo však tehdy nepomyslel na socialismus sovětského svazu. Komunistický režim však nebyl úspěšný v prosazení totality do hloubi společnosti a jen zčásti se mu podařilo eliminovat tichou opozici většinové společnosti v oblasti vzdělání, kultury. I přes velké úsilí se totalitnímu režimu nepodařilo vytvořit „nového člověka“. V polistopadovém období proběhla řada změn, které vedly k odstranění centralisticko-feudální ekonomiky a obrátily ji směrem k výkonové tržní ekonomice.¹³

2.2 Ekonomické aspekty

Ekonomická situace v České republice na počátku transformace byla v porovnání s dalšími postsocialistickými státy v mnoha ohledech specifická. Do tohoto období ekonomické transformace vstupovala Česká republika – tehdy ještě jako součást společného federativního státu zahrnující i Slovensko – s řadou poměrně příznivých makroekonomických parametrů. Na konci 80. let se bývalé Československo nepotýkalo ani s vysokou zahraniční zadlužeností, ani s hlubokou vnitřní či vnější makroekonomickou nerovnováhou. Výše Československého státního dluhu byla relativně malá: v roce 1989 představoval dluh vlády z kumulovaných rozpočtových sald pouhých 5 mld. Kč, tedy asi 0,7 % HDP, což je prakticky zanedbatelné, a i po přičtení státem převzatých závazků privatizovaných či likvidovaných státních podniků jeho relativní výše v poměru k HDP zůstala jednou z nejnižších v Evropě. V roce 2001 celkový dluh vládního sektoru představoval 18,7 % v poměru k HDP.¹⁴

Na počátku 90. let postihl Českou republiku hluboký ekonomický propad. Kritický byl zejména rok 1991, kdy byl pokles HDP nejprudší, ale hospodářská

---

¹³ VEČERNÍK, J.: *Výzkum společenské transformace a české sociologie*. Sociologický časopis, 2002, roč. 38, č. 1 – 2, s. 61.

¹⁴ TUČEK, M.: *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*, s. 110.

deprese fakticky trvala nepřetržitě od počátku roku 1990 až do prvního čtvrtletí roku 1994.¹⁵

Na rozdíl od jiných postsocialistických zemí a v rámci tehdy ještě existující federace i na rozdíl od Slovenska se v České republice v průběhu ekonomických potíží z počátku 90. let objevila pouze velmi nízká míra nezaměstnanosti. V období 1994 – 1996 se objevily známky ekonomického oživení, které ovšem zřejmě nestály na příliš zdravých základech. Ekonomický růst nebyl zdaleka tak silný, jak bylo třeba pro překonání nejen citelného ekonomického zpoždění za vyspělými tržními ekonomikami, ale i samotného předchozího ekonomického propadu. Obrat k novému oživení nastal v průběhu roku 1999, přičemž tentokrát je ekonomický růst významnou měrou založen na přímých zahraničních investicích, což vytváří určité předpoklady pro jeho trvalejší ráz. Rok 2001 byl přitom prvním rokem, kdy reálný HDP České republiky převýšil svoji úroveň z roku 1989.¹⁶

2.2.1 Pracovní trh

Je zřejmé, že změny pracovního trhu se dotýkají různých segmentů společnosti různým způsobem. Jiný dopad mají tyto změny na muže než ženy, na mladší než na starší jedince anebo na příslušníky různých společenských vrstev.¹⁷

Mnoho autorů se shoduje v tom, že trh práce nabývá na stále větší společenské důležitosti, stává se klíčovým prostředkem k utváření vlastní identity a zásadním způsobem také formuje a ovlivňuje utváření životních stylů a strategií. Můžeme tedy předpokládat, že proměny trhu práce, které nastaly po roce 1989, zásadním způsobem ovlivnily chování nastupující generace.¹⁸

---

¹⁵ TUČEK, M.: *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí* s. 110.

¹⁶ Ibid., s. 112.

¹⁷ Dudová, R., Vohlídalová, M.: *Souvislosti proměn pracovního trhu a forem soukromého, rodinného a partnerského života v české společnosti – teoretická studie*, s. 12.

¹⁸ Ibid., s. 19.

V období transformace se v souvislosti s mohutným privatizačním pohybem a reorientací výroby z hlediska odbytišť značně zvýšila mobilita pracovních sil ve všech podobách, tj. jako mobilita mezipodniková, odvětvová, profesní i prostorová. Součástí celkové mobility se stala i nezaměstnanost, již podle úřadů práce s jistými výkyvy doposud procházelo 7 – 8 % pracovních sil. První vlnou nezaměstnanosti v letech 1989 – 1992 byli zprvu zachyceni mnozí pracovníci podniků omezujících výrobu či rušených institucí a úřadů minulého režimu, ale z pracovních míst byli rovněž vytlačováni nežádoucí či méně výkonní pracovníci a pracovníci s nižší pracovní morálkou. Postupně se však ocitli v pasti nezaměstnanosti hlavně kategorie marginalizovaných pracovníků sekundárního pracovního trhu, vůči nimž se firmy uzavřely.¹⁹

Po dlouhá desetiletí komunistického režimu u nás platil model celoživotního povolání, podporovaný sociální politikou státu i jednotlivých podniků. Pracovní mobilita byla nežádoucí a lidé střídající povolání byli apriori podezřelí. Po roce 1989 u nás pracovní mobilita nejenže přestala být nežádoucí, ale v kontextu transformačních změn se naopak stala smysluplnou strategií životní kariéry.²⁰

S trhem práce nepochybně zahýbe i vlna privatizace. Jestliže dojde k privatizaci velkých podniků s doposud trvající vlastnickou účastí státu, bude to pro řadu z nich znamenat, že budou nuceni uvolnit přebytečné pracovníky. Multiplikátorem nezaměstnanosti se také stane privatizace bank.²¹

2.3 Funkce pracovního trhu

Vedle ekonomické funkce má pracovní trh i funkce sociální. Zabezpečuje pracovní síle prostředky k životu. V procesu směny jsou prostřednictvím nabídky pracovní síly a poptávky po pracovní síle určovány mzdy a další podmínky zaměstnanosti. Prostřednictvím pracovního trhu je ovšem pro

---

¹⁹ VEČERNÍK, J.: Zpráva o vývoji české společnosti, s. 26.

²⁰ Ibid., s. 29.

²¹ Ibid., s. 27.

pracovníky zajištěn nejen určitý příjem, ale i sociální status spojený s pozicí na pracovním trhu. V moderní „pracovní“ společnosti založené na výkonu v profesi je profesionální status hlavní státopisovnou komponentou. Pracovní trh je tedy na jedné straně ekonomickou institucí, tedy systémem ekonomických vztahů směny práce za mzdu založené na racionální volbě účastníků směny, je ale současně i sociální institucí, jež zahrnuje podmínky a normy sociálního jednání.²²

---

²² SIROVÁTKA, T.: Politika pracovního trhu, s. 5 – 6.

3 Všeobecně o nerovnosti

Tato kapitola popíše, co všeobecně znamenají nerovnosti a jak je sociologové klasifikují.

Bez určité míry nerovnosti si nelze představit žádnou kooperaci. Pozornost sociologů i „lidí v ulicích“ přitahují zejména nerovnosti systematické, které vznikají z asymetrických sociálních interakcí, v nichž se výhody akumulují u nějaké kategorie lidí bez ohledu na individuální atributy. Jde především o tyto kategorie: sociálně ekonomické postavení (sociální třída), rod, etnikum, věk, sexuální orientace a zdravotní stav. Jde tedy o nerovnosti, v jejichž pozadí stojí klasifikace jakožto základní nástroj orientace člověka ve světě. Prostřednictvím klasifikací lidé dávají smysl světu kolem sebe, klasifikace stojí v pozadí koherentních výkladů světa a sociálních řádů, přičemž v tomto rámci jsou kategorizováni i lidé.²³

Stanovené kategorie jsou součástí kultury a mají ve své většině arbitrární povahu. Bývají také většinou hierarchizovány, a mají tudíž explicitně či implicitně hodnotící charakter. Právě tento hodnotící aspekt kategorií lidí vede k jejich nerovnému postavení v nejrůznějších sociálních prostředcích a v rámci celé společnosti. Prakticky během celého dvacátého století se sociologové zabývali jednotlivými typy kategoriálních nerovností odděleně. Součástí nového trendu, který můžeme pozorovat od začátku devadesátých let minulého století, je snaha chápat kategoriální nerovnost jako takovou, jako specifický fenomén, tj. jako sociální nerovnost bez ohledu na konkrétní kategorizaci, která stojí v jejím pozadí.²⁴

Kategoriální nerovnosti jsou zkoumány a vysvětlovány jakožto výsledek praktik těch, kdo mají v dané společnosti dominantní postavení. V centru

---

²³ŠANDEROVÁ, J.: Sociální nerovnosti v kvalitativním výzkumu, s. 11 – 12.

²⁴Ibid., s. 13.

pozornosti tedy stojí praktiky a konstrukce, jimiž dominantní vnucují kategoriální nerovnosti druhým. Méně pozornosti je věnováno aktivní spolupráci znevýhodněných při reprodukci kategoriálních nerovností, kterou lze chápat spíše jako důsledek individuální snahy nalézt optimální cestu k naplnění svých představ o dobrém životě než jako důsledek hegemonie znevýhodněných. V pozadí konstrukce nerovností často stojí i nekonfliktní interakce, jak ukazují ve svých pracích Tilly a Sayer.

Nerovnosti nemusejí znamenat pouze konflikt a boj. Pro znevýhodněné je často výhodnější přijmout své postavení jako fakt a v jeho rámci si zařídit co možná nejlepší život. Lze říci, že sami znevýhodnění často v dobrovolné (vědomé i nevědomé) spolupráci s těmi, kdo jsou na tom lépe, kategoriální nerovnosti reprodukuje.

4 Problematika nerovnosti a stratifikace

Tato čtvrtá kapitola se bude zabývat nerovnostmi podrobněji. Kapitola poukáže na skutečnosti, které se odehrály v klíčovém roce 1989. Bude zde také nastíněna problematika rozvrstvení společnosti.

Někteří lidé jsou přesvědčeni, že jejich postavení ve společnosti spravedlivé není. Kdo vytváří „úrodnou půdu“ pro nerovnosti ve společnosti? Většina lidí by se zřejmě domnívala, že politický systém je tím hlavním činitelem. Chceme-li nerovnosti zkoumat opravdu podrobně, nemůžeme tedy opomenout ani politický systém, který je každým nahlížen z odlišné perspektivy.

Právě politický systém, režim byl před rokem 1989 „odporným“ slovním spojením, který vyvolával v občanech určitou míru odstupu, strachu. Proces sociální nerovnosti je spojen se sociální transformací. Sociální transformace probíhá v České republice již od roku 1989. Dochází nejen k proměně politického myšlení, ale i ke změně hodnot, názorů a morálky. Často se však objevuje názor, že „sametová revoluce“ nepřinesla pro většinu populace žádný očividný převrat v sociálním zařazení. Studium mobility po roce 1989 ukazuje, že je to do značné míry oprávněný názor. To by však nemělo vést k závěru, že polistopadové změny v rozvrstvení společnosti byly zanedbatelné. Změny v sociálních nerovnostech, v rozvrstvení společnosti, apod. jsou předmětem zkoumání v moderních společnostech. To, jak lidé vnímají vlastní sociální život a zařazení do jednotlivých vrstev, se odráží na vývoji politického systému. Člověk tedy vytváří svůj politický život právě s ohledem na různé stránky sociální stratifikace (ekonomické, sociální, objektivní, subjektivní, apod.). Jestliže se lidem daří, pak tuto spokojenost dokáž^í vyzdvihnout v politických názorech.

Další samotnou otázkou je, jak je společnost rozvrstvena. Avšak na tuto otázku nelze jednoduše odpovědět. Vždy jde totiž o průnik řady rysů: příjmů, majetku,

prestíže, moci, apod., přičemž v různých společnostech a různých obdobích vystupují často do popředí jen některé z nich.²⁵

Za zmínku stojí i skutečnost, že lidé sami sebe subjektivně hodnotí a přiřazují si určitou sociální pozici v sociálních vrstvách. Jestliže člověk bude vědět, že ve společnosti, ve které žije, je možný sociální vzestup, pak zcela jistě bude věnovat úsilí k dosažení sociální mobility a nebude jen čelit pocitu sociálních nerovností. Právě se sociálními vrstvami je spojeno i přeskupování elit. K těmto změnám dochází právě v revolučním období, kdy došlo k pádu totalitního režimu.

Jednou z vrstev, s kterou byla spjata velká očekávání, je střední vrstva. Střední vrstva byla vždy považována za stmelující prostředek společnosti. Nemusíme se dokonce obávat říci, že střední vrstva stojí mezi dvěma póly – chudoby a bohatství. Střední vrstva je tou vrstvou, která společnost udržuje ve stabilitě. Ba dokonce střední vrstva určuje ten směr, kterým se oddává politické myšlení a představuje silný potenciál politické změny.²⁶

Vyvstává další problém, který doprovází a neoddělitelně patří ke střední vrstvě. Střední vrstvu samozřejmě nemůžeme udržet neustále ve stejné „zaběhlých kolejích“, ale sama se chce vyvíjet a očekávat lepší životní podmínky. Pouhé konstatování, že střední vrstva se chce rozvíjet, nestačí, je třeba vědět, jak se vyvíjely příjmy. Příjmy určují sociální a životní podmínky obyvatelstva. Kvalitativních analýz, které se věnují těmto tématům, již vyšla celá řada. K pochopení proměny v životních šancích lidí to však nestačí. Nejde totiž pouze o to, zda má člověk vyšší nebo nižší plat a zda se má lépe nebo hůře před sto lety.²⁷

---

²⁵ Matějů, P., Vlachová, K.: *Nerovnost, spravedlnost, politika*, s. 10.

²⁶ Ibid., s. 11.

²⁷ Ibid., s. 11.

Sociologie klade důraz spíše na otázku vývoje ekonomických a sociálních nerovností, která je nevyhnutelným důsledkem přechodu od reálného socialismu k tržní ekonomice. Sociologie se soustřeďuje na proměnu a vývoj sociálních diferenciací, na proces strukturace společnosti na bázi proměňujících se nerovností. Je jisté, že pád komunistických režimů znamenal pro jeden segment populace otevření dlouho žádané cesty, které umožnily růst směrem vzhůru, pro většinu však znamenal určitý opačný efekt – ztrátu privilegií a relativních výhod, růst nejistoty z nově utvářeného ekonomického systému. Hovoří-li tedy sociologové o „vítězích“ a „poražených“, nemluví ve skutečnosti jen o otevírání cesty k „otevřené společnosti“, ale v první řadě o životních šancích.²⁸

Nikdo zřejmě nepochybuje o tom, že představy o nerovnostech jsou zatíženy subjektivními a předem stanovenými předsudky, soudy, či různými ideologiemi. Jinak řečeno, za laicky položenou otázkou „co kdo dostává a proč?“ vždy stojí její normativní protějšek v otázce „co by kdo měl dostávat a proč?“ Právě přítomnost ideologicky zakotvených normativních prvků v percepci nerovností a sociální spravedlnosti činí tyto otázky zvláště otevřené působení protichůdných interpretací.²⁹

V roce 1995³⁰, 1996, 1997³¹ a 1998³² bylo provedeno několik sociologických analýz. V těchto analýzách můžeme spatřit, jak autoři vždy na počátku řeší základní otázku, a to země, které procházely hlubokou transformací. Právě v těchto zemích, které procházely hlubokou transformací (pozn. např. Česká republika po roce 1989), lze formulovat několik obecných předpokladů. K nejdůležitějším patří předpoklad, podle kterého pro sociální klima a politické postoje má subjektivní hodnocení ekonomických nerovností minimálně stejný

---

²⁸ Matějů, P., Vlachová, K.: *Nerovnost, spravedlnost, politika*, s. 37.

²⁹ Ibid., s. 145

³⁰ Analýzy – Řeháková a Vlachová.

³¹ MAREŠ, P.: *Peripetie vývoje a krystalizace střední vrstvy*.

³² Ibid.

význam jako objektivní hloubka a původ těchto nerovností. I malé nerovnosti, jsou-li považovány za nespravedlivé, mohou vyvolávat velké sociální napětí, zatímco relativně velké nerovnosti mohou být v celku přijatelné, jsou-li považovány za legitimní, a tudíž spravedlivé.³³

Analogicky lze ovšem tvrdit, že i rovnost může být za určitých okolností považována za nespravedlivou. Autoři předpokládají, že ve stabilních stratifikačních systémech lze dosáhnout konsenzu v hodnocení hloubky nerovností poměrně lehce. V zemích, které procházely silnou transformací, v tzv. postkomunistických zemích, se setkáváme s nízkou tolerancí k růstu nerovností v počátečních fázích. A to právě v důsledku dlouhého působení rovnostářské ideologie a nomenklaturní praxe kombinované se systémem nejrozumnějších privilegií.³⁴

---

³³ Matějů, P., Vlachová, K.: *Nerovnost, spravedlnost, politika*, s. 147.

³⁴ Ibid., s. 147.

5 Typy nerovností ve společnosti

V této kapitole budou zmíněny nerovnosti, které můžeme nalézt ve společnosti, jako například příjmová nerovnost, či nerovnost ve schopnostech vzdělání a přístupu ke vzdělání. Tyto uvedené nerovnosti úzce souvisí s nerovnostmi na trhu práce.

Není jednoduché a snadné určit, co reálně znamená tvrzení, že „ve společnosti X je vysoká míra rovnosti“, ale je docela jasné, co znamenají slova, že „společnost X má vyrovnanější příjmovou distribuci, ale je v ní menší rovnost v politické participaci oproti společnosti Y“. Předpokládá to zajímat se nikoliv o abstraktní nerovnost, ale o konkrétní nerovnosti. Jde především o příjmovou nerovnost, nerovnost bohatství, nerovnost ve schopnostech a nerovnost na trhu práce (teorie lidského kapitálu), nerovnost ve vzdělání a přístupu ke vzdělání, nerovnost statkovou – o symbolické vyjádření nerovnosti, nerovnosti v privilegiích a síle sdílených sociálních sítí a o nerovnost v rozdělení vlivu a moci.³⁵

5.1 Příjmová nerovnost, nerovnost bohatství

Nejviditelnějšími formami nerovnosti jsou nerovnost bohatství a příjmu. Příjmem rozumíme peněžní částku, kterou získává jedinec s určitou periodicitou na základě své vyprodukované aktivity, dnes obvykle realizované na trhu práce nebo v nějaké souvislosti s tímto trhem práce. Může to být mzda, ale i renta, podíl na zisku, dividenda, apod. Majetek je pak suma všech materiálních (někdy i nemateriálních) hodnot, k nimž má jedinec vlastnické právo.³⁶

5.2 Nerovnost ve schopnostech, vzdělání a v přístupu ke vzdělání

Nerovnost příjmů, bohatství a moci jako komplexní nerovnost jsou v dnešních průmyslově rozvinutých společnostech chápány jako nerovnost „par

---

³⁵ MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 27.

³⁶ Ibid., s. 27.

excellence“. S ní spojená nerovnost v úrovni a obsahu spotřeby statků a služeb, která je z hlediska určení chudoby podstatná, má však i další determinanty. Jedním z významných aspektů sociální nerovnosti je nerovnost ve vzdělání. Proto je často vzdělávání úzce chápáno jako prostředek zrovnoprávnění. Univerzální vzdělání je považováno za významný nástroj společenského vzestupu, redukující nerovnost rozdělení bohatství a moci, neboť poskytuje mladým lidem dovednosti, schopnosti a znalosti potřebné k tomu, aby ve společnosti zaujali vhodnou pozici.³⁷

---

³⁷ MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 35 – 36.

6 Trh práce, migrace a cizinci

Tato kapitola se bude zabývat otázkou trhu práce. Nejdříve bude popsán historický vývoj na trhu práce, jak se měnila pracovní místa a s tím spojeno téma mzdy a soukromého vlastnictví.

6.1 *Historický pohled na trh práce a lidské zdroje od roku 1989*

Jakýsi trh práce, který působil jako mechanismus alokace (přerozdělování) pracovní síly podle potřeb výroby a jako nástroj rozdělení mezd, existoval navzdory poučkám marxistické politické ekonomie i v reálném socialismu. Jeho podoba však byla značně deformována regulativními zásahy plánovacího centra, strohou administrativou práce a centralizovanou mzdovou politikou. Dotace do odvětví s vysokým podílem nekvalifikované práce vedly k tomu, že se zde udržoval nepřiměřený počet pracovních míst, přičemž intervence do mzdových relací a financování sociální struktury těchto odvětví uchovávaly přezaměstnanost. Tehdejší režim přesunul pouhým mocenským rozhodnutím na primární trh práce celé sociálně-profesní kategorie, které se ve standardní tržní ekonomice pohybují na méně vhodném sekundárním trhu práce, tj. s příslušně nižší mzdovou úrovní a méně jistým zaměstnáním.³⁸

Stejně jako jiné ekonomické a sociální instituce prochází u nás také trh práce od roku 1990 rozsáhlými změnami. S pádem komunismu přestala být plná zaměstnanost politickým imperativem. Výrazný pokles produkce – spojený s rušením neefektivních a nežádoucích výrob a také se ztrátou trhů RVHP – vedl k bezprostřednímu poklesu zaměstnanosti, takže míra ekonomické participace obyvatelstva se snížila na úroveň běžnou v tržních ekonomikách. Celková zaměstnanost poklesla už v letech 1989 – 1994 o více než desetinu, poté se však opět mírně zvyšovala. Na snížení nezaměstnanosti se ovšem do

---

³⁸ VEČERNÍK, J.: *Zpráva o vývoji české společnosti*, s. 21.

značné míry podílelo také snížení počtu pracujících důchodců – zatímco v roce 1989 pracovalo 520 000 důchodců, což představovalo desetinu celkového počtu pracovníků, o rok později jich už bylo necelých 300 000 a v roce 1997 necelých 270 000.³⁹

Pracovní trh se dnes do značné míry stává rozhodujícím mechanismem alokace lidských zdrojů. Lidé mezi sebou začínají prosazovat princip soutěživosti, opírají se o kvalitu pracovníků, o jejich vzdělání a schopnosti. Mladá generace správně předvídá zesílení tohoto trendu v budoucnosti, a proto také výrazně narostl její zájem o střední a zejména o vysokoškolské vzdělání. Tím se posiluje význam lidského kapitálu pro ekonomiku, neboť postupně roste podíl osob vstupujících do pracovní soutěže s lepším kvalifikačním vybavením. Současně se na trhu práce otevírají procesy, které se již dříve prosadily v rozvinutých tržních ekonomikách. Jde zejména o růst závislosti národního hospodářství na světovém trhu a jeho cyklickém vývoji, a dále o rozšiřování práci šetřících technologií, které se stávají podmínkou úspěchu na globálním trhu práce.⁴⁰

Rok 1989 znamenal cestu zpět od byrokratické správy k dominantnímu působení trhu. Díky tomu se otevřela cesta k odstranění specifické segmentace trhu práce na základě politických kritérií.⁴¹

Za minulého režimu měly politické faktory vysoký vliv na vývoj mzdy. V totalitním režimu nehrálo podstatnou roli vzdělání, nýbrž samotné politické smýšlení vedlo k vyzdvižení v hierarchii společnosti. Právě změny po sametové revoluci se příznivě podepsaly na vývoj trhu práce. Docházelo postupně k transformaci hospodářství. Státní podniky byly prodávány do osobního vlastnictví. Vlastníci podniků začali hledat schopné, odpovědné a v neposlední řadě erudované pracovníky. Budou tedy nastavena nová měřítko,

---

³⁹ VEČERNÍK, J.: *Zpráva o vývoji české společnosti*, s. 21.

⁴⁰ Ibid., s. 21.

⁴¹ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 21.

jako například výkonové principy selekce a odměňování, apod. Konzistence různých hierarchií sociálního statusu, a především vazba mezi vzděláním, zaměstnáním a příjmem by se v důsledku toho měla posilovat. Protože ale evidentně nebude tlak na pracovní výkon, efektivitu a přínos ve všech segmentech hospodářství stejně silný, nelze ani předpokládat, že bude proces statkové krystalizace probíhat stejnoměrně ve všech částech společnosti.⁴²

Chceme-li tedy sledovat, jak se pracovní trh měnil podle hodnot moderní společnosti, pak nemůžeme považovat „objektivní“ sociální žebříčky: vzdělání, zaměstnání a příjem za prázdná slova, ale je nutné jim přikládat vysoký význam.

V období státního socialismu prakticky neexistoval trh práce. Pracovní pozice byly udělovány dle systému – plánování pracovních sil. Pomocí různých administrativních opatření se dosahovalo pseudorovnováhy v oblasti zaměstnanosti, pro niž byla typická přezaměstnanost a neefektivní využívání pracovních sil.⁴³ Mnoho erudovaných odborníků nemohlo z politických důvodů vykonávat svoje povolání, i když vykazovali vysokou odbornost. Na jejich místa pak byli dosazováni lidé s nízkým vzděláním, mnohdy ani nezainteresovaných do problematiky daného povolání, ale s dostačující politickou kvalifikací.⁴⁴

Zmíněná přezaměstnanost měla dalekosáhlé následky sociální a ekonomické. Znamenala přesah potřeby pracovních sil na zdroje, oslabovala pracovní morálku, produktivitu a výkonnost. Socialistický režim současně uměle posunul deformováním mzdových relací i mzdovou nivelizací celé profesní kategorie.⁴⁵

---

⁴² Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 21.

⁴³ Ibid., s. 23.

⁴⁴ Matějů, P., Vlachová, K.: *Nerovnost, spravedlnost, politika*, s. 20.

⁴⁵ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 23.

Po roce 1989 se jako součást liberalizačních ekonomických změn začal postupně konstituovat trh práce. Postupně se situace v oblasti zaměstnanosti začala zásadně měnit. Pozvolně narůstala míra nezaměstnanosti, která však ve svém počátku nebyla ani tak důsledkem „špatného“ fungování trhu práce, jako spíše změn, ke kterým v té době docházelo a z větší části muselo docházet v souvislosti s přechodem na jiný typ ekonomického uspořádání.⁴⁶

Příčinou byly institucionální změny, jako utlumení některých výrobních programů, platební neschopnosti větších podniků, apod. Zaměstnanci na tyto změny reagovali tak, že sami odcházeli z nevyhovujících pracovních míst a směřovali do lépe se vyvíjejících sektorů (např. služby), nebo začali samostatně podnikat.

Uvolnění pout totality nemělo ovšem přinést jen obměnu na nejvyšších stupních sociálního žebříčku, nýbrž hlavně postupnou obnovu funkcí trhu práce.⁴⁷

Dominantním rysem státně socialistických režimů byla „byrokratická koordinace“, která z ekonomiky a pracovního trhu vytěsnila působení tržních sil a nakonec nevyhnutelně zasáhla všechny roviny sociálního rozvrstvení a ze všeho nejvíce jeho vlastní páteř – souvislosti mezi vzděláním, zaměstnáním a příjmem.⁴⁸

Československo roku 1989 patřilo ke mzdově nejniveleovanějším zemím na světě. Polistopadové změny způsobily, že obyvatelstvo se poprvé za padesát let dostalo do situace, kdy se příjmové nerovnosti začaly zvětšovat.⁴⁹

Již od počátku sociální transformace se lidé tázali, co je a co není „sociálně spravedlivé“? Předpokládali, že obrazně řečeno, „nespravedlivá rovnost“,

---

⁴⁶ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 23.

⁴⁷ Matějů, P., Vlachová, K.: *Nerovnost, spravedlnost, politika*, s. 10.

⁴⁸ Ibid., s. 10.

⁴⁹ Ibid., s. 12.

kterou občané zdědili za socialismu, se promění ve „spravedlivou nerovnost“.⁵⁰ Tak jak se proměňovala rovnost, spravedlnost, apod., tak se proměňovala i finanční (příjmová) sféra.

Trh se postupně stával více selektivním, docházelo k jeho segmentaci. Vydělil se primární a sekundární trh práce.⁵¹

Výraznějších kvalitativních změn doznal trh práce v letech 1997 – 1999, kdy hospodářská recese odstartovala změny vedoucí k nezbytné široké restrukturalizaci ekonomiky a vlastnických vztahů, spojené však s masovějším propouštěním zaměstnanců. Výsledkem bylo neočekávané vysoké zvýšení míry nezaměstnanosti: konec roku 1997 – 5,2 %, 1998 – 7,5 % a 1999 – 9,4 %.⁵² Od roku 2003 stoupla míra nezaměstnanosti až na vysokou hranici 10 %.

6.2 Historický pohled na migrační oblast

Podle výsledků sčítání lidu, domů bytů, provedené Českým statistickým úřadem, z 1. března 2001 se v České republice přihlásilo k jiné než české národnosti kolem 10 % obyvatel. Šlo o Moravany (380 000), Slováky (193 000), Poláky (52 000), Němce (39 000), Ukrajince (22 000), Vietnamce (17 000), Rusy (12 000) a Slezany (11 000). Do celkového počtu obyvatel České republiky byli zahrnuti i občané jiných států s trvalým nebo dlouhodobým pobytem v České republice.⁵³

I když se jedná o statistické údaje ověřené, musíme zmínit, že data jsou v určitých oblastech poddimenzována a někteří příslušníci jednotlivých národností sami tvrdí, že výsledky sčítání jsou v porovnání s realitou výrazně nižší. Zvláště zřetelné je to v případě menšiny slovenské a romské. V České republice neexistuje žádná národnostní, či etnická skupina, která by zásadně ohrožovala české dominující společenství.

⁵⁰ Matějů, P., Vlachová, K.: *Nerovnost, spravedlnost, politika*, s. 12.

⁵¹ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 23.

⁵² Ibid., s. 24.

⁵³ Ibid., s. 79.

Ve výzkumné studii Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu se autoři⁵⁴ zabývali tím, jak je možné sledovat integrační a sdružovací tendence z hlediska tří typů menšinových skupin.

Nejdříve krátce nastínili, že můžeme sledovat obnovu diferenciaci společnosti mezi etnickou českou majoritou a tradičními českými menšinami (především Němci, Židé, Poláci, Chorvaté a Romové), které považujeme za původní, jelikož můžeme historicky dokázat jejich dlouhodobý pobyt na českém území. Historický exkurs doplňují zmínkou, jak integrační tendence byly ovlivněny ve druhé polovině čtyřicátých let. Po druhé světové válce je důležité opět obnovit vzájemnou důvěru. V tomto smyslu byla přijata opatření k navrácení majetků židovským obcím a morální satisfakci občanů německé národnosti. V druhé rovině se zmiňují o roce 1918 a v souvislosti s ním o příchodu nových středoevropských menšin z tehdejšího sovětského Ruska (tradiční ruská a ukrajinská menšina), po roce 1945 především ze Slovenska (Slováci, Maďaři, Rusíni, Ukrajinci, Romové-Olaši).

Jako třetí rovinu měli na zřeteli vztahy mezi českým společenstvím a novými menšinami, které se v České republice formují od roku 1989 jako důsledek migrace. Jde hlavně o „nové“ Slováky, Vietnamce a Číňany, kteří přicházejí do České republiky za prací, studiem. V České republice je poté možné sledovat napětí vůči těmto ekonomicky aktivním i konkurenceschopným menšinám. Lidé se nemohou spokojit s tím, že tito lidé zaplavují český trh práce. Majoritní společnost poukazuje u těchto menšin na časté nelegální pobyty a vhodné prostředí pro organizovaný zločin. Od roku 2004, kdy Česká republika vstoupila do Evropské unie, se počet migrantů neustále zvyšuje.

---

⁵⁴ B. Čabanová, J. Červenka, P. Frič, M. Hiršl, J. Kotíková, V. Kuchařová, P. Machonin, P. Navrátil, M. Nekolová, M. Potůček, L. Prudký, J. Přikryl, M. Tuček, I. Vašečka

6.3 Migrace cizinců

Migrace početných skupin obyvatelstva a více či méně destabilizovaná etnická situace jsou původními znaky společenského a politického vývoje v Evropě kolem zlomu druhého a třetího tisíciletí. Tento významný migrační trend má své bezprostřední dopady i v České republice. Příchody početných skupin přistěhovalců z východní a jihovýchodní Evropy, z asijských, arabských a afrických zemí a ovšem také z některých států západní Evropy, severoamerického a jihoamerického kontinentu, vytvářejí v České republice novou mezietnickou kontaktní situaci. Vzniká mezietnické klima, které je českému obyvatelstvu neznámé a cizí.⁵⁵

Generace Čechů let 1950 – 1990 vyrůstaly s vědomím jednoznačné existence občanské společnosti, v níž zaujímají absolutní většinu a ve které národnostní menšiny představují nepodstatné procento obyvatelstva. Lidé byli vychováni v přesvědčení, že jediným hodnotovým cílem menšin je integrace do české společnosti. Období po roce 1990 postupně začalo měnit situaci mezietnického kontaktu v České republice. Slováci se stali „zahraniční“ menšinou, romské obyvatelstvo se transparentně zviditelnilo v celostátním rozměru jako neasimilované etnikum. Mnohačetné migrace přivedly do českých zemí nové etnické skupiny. Ty přicházely v důsledku etnických a politických exodů 90. let 20. století, ale stejně tak v souvislostech otevření nových ekonomických a společenských aktivit v České republice, které umožnila změněná politická situace a hospodářská transformace.⁵⁶

Česká republika v posledních dvanácti letech přijala a hostí početné skupiny obyvatel z jihovýchodní a východní Evropy, asijského, afrického kontinentu, ale i západní Evropy a Ameriky.⁵⁷

---

⁵⁵Bittnerová, D., Moravcová, M.: *Kdo jsem a kam patřím?*, s. 5.

⁵⁶Ibid., s. 5 – 6.

⁵⁷Ibid., s. 6.

Vnitřní společenské klima České republiky zastihuje imperativní problém: emancipace etnik, která se v České republice etablovala v druhé polovině 20. století, a intenzivní pronikání různorodých a současně relativně početných skupin cizinců do občanské společnosti České republiky.⁵⁸

Struktura migračních pohybů se v ČR v posledních dvanácti letech kvantitativně i kvalitativně změnila. Počty přistěhovalých se oproti minulosti výrazně zvětšily. Rozhodující část přistěhovalých přišla ze Slovenské republiky, přičemž migrační pohyb mezi Českou a Slovenskou republikou byl nejsilnější v období, které předcházelo rozpadu společného federálního státu.⁵⁹

Tabulka 1 – Počty cizinců v ČR podle oblastí

	2005	2006	2007
Česká republika	278312	321456	392315
Hlavní město Praha	89997	103482	129002
Středočeský kraj	35304	42 588	50 273
Jihočeský kraj	10 595	12 584	15 171
Plzeňský kraj	13 206	15 432	20 986
Karlovarský kraj	14 437	16 075	19 419
Ústecký kraj	22 130	26 336	33 053
Liberecký kraj	11 675	13 148	15 288
Královéhradecký kraj	11 294	13 326	15 512
Pardubický kraj	6 418	7 670	10 562
Kraj Vysočina	6 160	7 016	8 729
Jihomoravský kraj	24 234	27 983	32 606
Olomoucký kraj	7 497	8 499	10 322
Zlínský kraj	5 926	6 596	7 639
Moravskoslezský kraj	19 337	20 602	22 962

Zdroj: ČSÚ: Cizinci v České republice 2006, 2007, 2008.

⁵⁸ Bittnerová, D., Moravcová, M.: *Kdo jsem a kam patřím?*, s. 6.

⁵⁹ Kofroňová, O. Kotíková, J., Sirovátka, T., Winkler, J.: *Problémy trhu práce a politiky zaměstnanosti*, s. 28 – 29.

6.4 Otevřená a skrytá diskriminace

Ve zprávách o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001 a za rok 2002 na otevřenou diskriminaci poukazují představitelé německé a chorvatské menšiny. V oblasti zaměstnávání a trhu práce, jakož i vzdělávání, si na skrytou diskriminaci stěžují představitelé romské a polské menšiny. Představitelé menšin chorvatské, německé, polské, romské, ruské a ukrajinské, mluví o nerovném postavení nejen v důsledku diskriminace, ale rovněž netolerance a kolektivní stigmatizace. Při porovnání „Zpráv o situaci národnostních menšin v České republice“ z let 2001, 2002 se „Zprávami o situaci národnostních menšin v České republice“ 2006-2008, zjistíme, že hodnocení (diskriminace, či nediskriminace) a pohledy jednotlivých menšin na trh práce, či vzdělávání, zde zcela chybí. A to buď diskriminace zcela vymizela, což, se domnívám, je méně pravděpodobné, anebo Vláda České republiky, respektive Rada Vlády pro národnostní menšiny, při zpracování těchto „Zpráv“, tyto údaje úplně opomenula.⁶⁰

6.5 Romové a jejich diskriminace

Z hlediska etnické diferenciaci je v české společnosti potenciálně nejzávažnější ohnisko napětí i sociálního vyloučení lokalizováno do vztahů k romským komunitám. Hlavním problémem je dlouhodobé sociální vyloučení velkého počtu osob. Zmínka o Romech na českém území pochází již zhruba z poloviny 13. století. Nejvýznamnější a nejpodstatnější události se odehrály ve 20. století a na počátku 21. století. V této éře došlo ke třem událostem, které drasticky zasáhly do vývoje romské komunity: a) vyvraždění většiny usedlé (povětšinou integrované či asimilované) populace v koncentračních táborech za druhé světové války; b) státně socialistický experiment – vynucené vysídlení

---

⁶⁰ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 83.

do průmyslových městských sídelních zón; c) překotnou tržní transformaci, v důsledku které ztratili v masovém měřítku práci.⁶¹

S nárůstem etnických skupin v České republice, poroste i problém české společnosti umožnit jejich integraci. Bude docházet k zeslabování soudržnosti ve smyslu difference sociální, v rovnosti, prostorové, kulturní a v účasti na správě věcí veřejných. Menšinou s kumulovanými diferencemi ve všech oblastech jsou zatím jenom Romové.⁶²

Romové jsou českou populací vnímáni primárně jako příslušníci odlišného etnika a teprve sekundárně jako občané (oni ne my) a veřejnost je posuzuje především podle předpokládané ochoty k asimilaci (stát se stejnými jako my). Romové nepochybně jsou podle přijaté definice ve vysokém stupni rizika sociálního vyloučení: častěji než ostatní jsou nezaměstnanými a chudými. Romské děti jsou častěji posílány do speciálních škol, které romským dětem uzavírají cestu k dalšímu vzdělávání.⁶³

Diference sociální se v kontextu etnické diferenciace projevují v současnosti především masovou chudobou značné části romského etnika. Tento stav je důsledkem vzájemně se doplňujících tří procesů. Skrytá diskriminace a znevýhodňování Romů, především sociálně potřebných, v důsledku jejich tradiční stigmatizace, bez individuálního rozlišování, jako lidí nespolehlivých a neschopných postarat se o sebe. Sociální úpadek mnoha již před rokem 1989 již integrovaných Romů, kteří se pro ztrátu zaměstnání a nepřístupnost šancí na uplatnění dostali do bludného kruhu závislosti na sociální pomoci. Lhostejnost veřejné správy v první polovině 90. let vůči Romům, kteří se přistěhovali do

---

⁶¹ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 87.

⁶² Ibid., s. 83.

⁶³ MAREŠ, P.: *Faktory sociálního vyloučení*, s. 17.

České republiky po roce 1990 ze Slovenska, a kteří jako všichni imigranti potřebovali pomoc v procesu adaptace do nových podmínek, ale nedostali ji.⁶⁴

Sociální změny, které se odehrály v roce 1990, měly velmi negativní vliv nejen na sociálně a ekonomicky nejslabší část romské komunity, ale téměř na všechny Romy. Jejich šance uspět v mnoha oblastech sociálního života se výrazně zhoršily. Tato situace, která znemožnila Romům participaci na životě společnosti, vede k jejich trvalému sociálnímu vyloučení. V důsledku toho se začaly zhoršovat také životní úroveň a ekonomický status Romů. Je ovšem třeba vyjít z faktu, že Romové samozřejmě již v socialistické epoše patřili k nejchudší části obyvatel a další prohlubování jejich chudoby ohrožuje často i jejich fyzické přežití. Zcela v souladu s předchozími konstatováními se 41 % Romů domnívá, že jejich situace se oproti situaci bezprostředně po pádu bývalého režimu zhoršila.⁶⁵

Na tyto procesy se vážou další sociální problémy. Degradace členů romského etnika ve smyslu jejich velmi nízkého vzdělání, které je doprovázeno snižováním jejich lidského a kulturního kapitálu. Takovéto odlišnosti od české majoritní společnosti se pak následně stávají překážkou pro jejich vymanění se ze stavu permanentní chudoby.

Romové se stávají sociálně vyloučení mnohem častěji než neromové, protože jsou diskriminováni. Diskriminace samozřejmě poškozují společnost jako celek, protože vede k neoptimální alokaci zdrojů a talentů. Očekávají-li totiž Romové, že jejich děti budou v budoucnosti diskriminované na trhu práce, nevyplatí se jim příliš investovat do vzdělávání. Jednotliví diskriminující však celospolečenské důsledky své diskriminace nezohledňují, protože sami nesou jen nepatrnou část negativních důsledků svého chování. Morální apel na příslušníky majority, aby dobrovolně přestali diskriminovat, je stejné popření

---

⁶⁴ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 83.

⁶⁵ NAVRÁTIL, P.: *Integrace Romů. Sociální práce*, 2002, č. 2, s. 40 – 41.

jejich individuality jako apel na Romy, aby si mezi sebou udělali pořádek. Příslušníci obou skupin jsou individua a ne masy. Diskriminace zmizí, až barva kůže neponese statistickou informaci, tedy až mezi Romy a majoritou nebudou statistické rozdíly.⁶⁶

6.6 Cizinci a jejich diskriminace

Předmětem sociální exkluze jsou často cizinci. Mohou to být v nejširším smyslu slova všichni ti, kdo se liší od standardů hlavního proudu společnosti. V užším slova smyslu jde o příslušníky etnických minorit, ať již mají oporu v existujícím státním národu (například Ukrajinci, Poláci, apod.), či nikoliv (Romové). Soužití s námi (ať již jde v české společnosti o Romy, azylanty, apod.) je pro majoritní společnost, navykou homogenitě sociálního prostoru, obtížné.⁶⁷

V roce 2001 bylo provedeno šetření Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, kde se tazatelé snažili zjistit, zda-li dochází na pracovních místech k diskriminaci cizinců. Většina respondentů (90 %) neodpovědělo na otázky zjišťující diskriminaci ze strany zaměstnavatele. Bylo to zřejmě proto, že cítili jisté své obavy, vyjádřit své zkušenosti. Avšak ti, kteří odpověděli, se nejčastěji cítili být diskriminováni ohledně své státní příslušnosti (11 %), méně ohledně etnickému původu (2 %).

Výsledky výzkumu potvrzují, že případy diskriminace cizinců v zaměstnání existují a nelze je brát na lehkou váhu. Diskriminace v zaměstnání, ať již jakéhokoli druhu, brání integraci cizinců.

---

⁶⁶ HIRTOVÁ: *Ekonomie sociálního vyloučení Romů*, [cit. 2009-11-14]. Dostupný z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=130.

⁶⁷ SIROVÁTKA, T.: *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*, s. 17.

Více než polovina dotazovaných (54 %) uvedla, že je jim známo, kam se obrátit v případě, že by se na pracovišti setkali s nějakou formou diskriminace.⁶⁸

Avšak prokázat diskriminaci na pracovišti není vždy jednoduché a zpravidla se diskriminovaní ani neobráť na orgány, které jsou povinny se zabývat touto oblastí znevýhodnění.

6.7 Stav na trhu práce a Romové

Ve společnosti, ve které se společenský status odvozuje od ekonomického postavení, jsou základním faktorem sociálního vyloučení bariéry v přístupu na trh práce.⁶⁹ V tomto ohledu je Romské etnikum specifické pro vysokou mírou nezaměstnanosti. Na základě výzkumného šetření Sirovátka referuje, že podíl zaměstnaných Romů na jejich dospělé populaci nad 18 let je asi 32 %, zatímco podíl nezaměstnaných byl 27 %, expertní odhady však někdy uvádějí až 70%. (pozn. V roce 1970 bylo zaměstnáno 90 % Romů – mužů v produktivním věku a více než 50 % žen).⁷⁰

Tabulka 2 – Současné socio-ekonomické postavení (populace Romů nad 15 let)

	Bulharsko	ČR	Rumunsko	Slovensko	Maďarsko
Zaměstnan	14,40%	36,20%	15,80%	11,10%	20,20%
Student	0,50%	3,50%	0,50%	0,60%	0,70%
Mateřská dovolená	2,40%	10,60%	0,20%	8,80%	14,20%
V domácnosti	1,50%	2,70%	17,10%	4,70%	6,80%
V důchodu	19,90%	13,40%	9,60%	9,10%	24,70%
Nezaměstnaný	56,40%	31,20%	52,60%	61,80%	26,20%
Jiné neaktivní	2,60%	1,10%	2,70%	2,70%	7,20%
n. ú.	2,30%	1,30%	1,50%	1,20%	
	100, 0 %	100,00%	100%	100%	100%
Míra nezaměstnanosti Romů	80	46,3	76,9	84,8	56,5
Obyčná míra nezaměstnanosti	17,5	8,5	6,6	18,9	9,1

Pramen: Sirovátka, T.: Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi, s. 8.

⁶⁸ Horáková, M., Čerňanská, D.: *Zaměstnávání cizinců v České republice*, II část, s. 18.

⁶⁹ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 88.

⁷⁰ Ibid., s. 88.

Tabulka 3 – Důvody potíží při hledání práce⁷¹

	Bulharsko	ČR	Rumunsko	Slovenko	Maďarsko
Moje etnická příslušnost	73,3 %	80,4 %	67,2 %	83,8 %	68,0 %
Nedostatečná kvalifikace	73,0 %	65,0 %	49,8 %	55,8 %	66,4 %
Celková ekonomická recese v zemi	90,0 %	53,3 %	74,8 %	77,9 %	34,7 %
Nedostatek štěstí	43,0 %	39,2 %	45,1 %	22,5 %	27,4 %
Můj špatný zdravotní stav	8,5 %	9,1 %	36,1 %	9,7 %	17,5 %
Můj věk	17,7 %	19,8 %	23,3 %	12,4 0	21,4 %
Mé pohlaví/rod	8,5 %	8,1 %	13,8 %	5,8 %	8,8 %

Pramen: Sirovátka, T.: Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi, s. 17.

Tabulka 4 – Problémy při hledání práce

	Ano		Ne		Neodpověděl		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Nemám kvalifikaci, kterou chtějí	340	65,1	121	23,2	61	11,7	522	100
Celkově špatná ekonomická situace v zemi	272	52,1	123	23,6	127	24,3	522	100
Moje etnická příslušnost – že jsem Rom/ka	417	79,9	63	12,1	42	8	522	100
Moje špatné zdraví	47	9	349	66,9	126	24,1	522	100
Moje pohlaví	40	7,7	354	67,8	128	24,5	522	100
Můj věk	111	21,3	297	56,9	114	21,8	522	100
Nemám štěstí	200	38,3	201	38,5	121	23,2	522	100
Neměl/a jsem problémy a hledáním práce	23	4,4	277	53,2	221	42,4	521	100

Zdroj: Sociální práce, s. 44

Romové jsou, a jistě již do budoucna také jistě budou, postiženi dlouhodobou a opakovanou nezaměstnaností. Autoři poukazují na rok 1997, kdy byl podíl

⁷¹ Výzkum 2000/2001. Respondenti do 55 let. Celkem 3354 respondentů

dlouhodobě nezaměstnaných v kategorii Romů 50 % a podíl Romů na dlouhodobé nezaměstnanosti 3x vyšší (44 %) než u ostatních uchazečů (14 %).⁷² Na trhu práce si zaměstnání lépe najdou Romové – muži. Jde hlavně o práce manuální a sezónní. V tomto ohledu se také stává, že Romové častěji využívají pracovní nabídky v rámci šedé a černé ekonomiky.

V České republice je míra nezaměstnanosti Romů dlouhodobě výrazně vyšší než míra nezaměstnanosti v souhrnné populaci. V reprezentativním Výzkumu interetnických vztahů, jež proběhl v letech 2000 a 2001, bylo zjištěno, že míra nezaměstnanosti Romů byla 26,6 %, zatímco míra nezaměstnanosti majority, žijící v jejich sousedství, byla 6,7 % a míra nezaměstnanosti v celkové populaci ČR dokonce jenom 4,6 %. Aktuálnější údaje poskytuje studie zpracovaná pro Radu vlády ČR pro záležitosti romské komunity. Vyplývá z ní, že pouze 26 % ekonomicky aktivní romské populace nemá dosud s nezaměstnaností zkušenost, dalších 35 % trpí opakovanou nezaměstnaností a 39 % je opakovaně a dlouhodobě nezaměstnaných. Dlouhodobě je nezaměstnaných asi 75 % ze všech nezaměstnaných Romů, z toho přibližně 30 % je bez zaměstnání déle než 4 roky. Studie se shodují na skutečnosti, že míra nezaměstnanosti je v porovnání s majoritním obyvatelstvem vyšší také u středoškolsky vzdělaných Romů, i když rozdíly nejsou až tak propastné jako v případě Romů s neúplným či základním vzděláním. Dá se z toho usuzovat, že míra nezaměstnanosti Romů souvisí i s jinými faktory než je úroveň a charakter jejich kvalifikace. Jedním z nich je diskriminace.⁷³

Jak již bylo zmíněno několikrát, že vzdělání je jednou z podmínek sociální mobility, tak lze konstatovat, že jednou z hlavních příčin vysoké míry nezaměstnanosti romské populace je především nízká vzdělanost a kvalifikace

---

⁷² Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 89.

⁷³ Sdružení Dženo: *Postavení Romů v Ekonomice* [cit. 2009-11-14]. Dostupný z : <
www.dzeno.cz/docs/ROMEKO_CZE.doc>, s. 24 – 25.

(80 % populace má jen základní vzdělání, 90 % ekonomicky aktivních vykonává pomocné práce)⁷⁴.

I ve srovnání s nedostatečně rozvinutou vzdělanostní úrovní české společnosti je situace Romů ve srovnání s vzdělanostní úrovní majoritní společnosti naprosto katastrofální.⁷⁵ Sociolog Burjanek v roce 2003 provádí sociologický výzkum v oblasti vzdělání a na základě výzkumu referuje o vzdělanostní struktuře Romů o něco pozitivněji než údaje o vzdělání osob, které deklarovaly příslušnost k romské etnicitě ze sčítání lidu v roce 1980. Základní vzdělání získalo 40 % dotázaných Romů, 24,3 % jich bylo vyučeno bez maturity, maturitu získalo 4,6 % a vysokoškolský diplom získalo 1,7 %.⁷⁶

Romské děti propadají 14x častěji než české děti, 30x častěji ukončují školní docházku v nižším než závěrečném ročníku a 29x častěji převáděny do zvláštních škol, dnes již speciálních škol. Někteří experti odhadují, že v současnosti stále ještě více než 80 % romských dětí navštěvuje zvláštní školu.⁷⁷

Autoři uzavírají hodnocení konstatováním, že Romové se za celou dobu transformace propadli až na pomyslné společenské dno a propadají se stále níž, jakoby žádné dno ani neexistovalo.

---

⁷⁴ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 89.

⁷⁵ Ibid., s. 89.

⁷⁶ Ibid., s. 89.

⁷⁷ Ibid., s. 89.

Tabulka 5 – Ukazatele postavení na pracovním trhu: Romové ^a oproti celostátnímu průměru

	Míra nezaměstnanosti		Poměrná účast v pracovních silách		Poměr zaměstnanosti k počtu obyvatel	
	Romové	ČR	Romové	ČR	Romové	ČR
Populace v produktivním věku (b)	11,7	5,4	44,2	69,9	39,1	66,1
Pohlaví						
Muži	10,3	4,3	61,3	78,1	55,0	74,8
Ženy	14,0	6,8	30,5	61,5	26,3	57,3
Věk						
15 – 24	24,7	10,7	42,4	31,9	31,9	28,5
25 – 54	7,8	4,8	44,2	87,8	40,7	83,5
55 – 64	15,2	4,6	50,0	48,2	42,4	46,0
a) Romové ve vyloučených komunitách, které spadají do rámce Šetření romských pracovních sil v roce 2008 b) 15 - 64 Poznámka: údaje za ČR jsou z roku 2007, údaje o Romech z května 2008. Zdroj: Šetření romských pracovních sil 2008 a Eurostat; výpočty zaměstnanců Banky.						

Pramen: Vláda České republiky: Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2008, s. 36.

Tabulka 6 – Pracovní proces u Romů a Čechů⁷⁸

		Podíl na pracovním procesu	Zaměstnanost
Romové	Celkem	42.9%	38.6%
	Muži	61.1%	55.3%
	Ženy	28.3%	25.2%
Češi	Celkem	58.5%	56.0%
	Muži	68.1%	65.8%
	Ženy	49.4%	46.8%

Pramen: Vláda České republiky: Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2008, s. 38 – 39.

6.8 Stav na trhu práce a cizinci

Proto, aby se cizinci mohli vhodně integrovat do české společnosti, je potřeba jim zajistit také otevřený přístup na trh práce. Česká republika má liberální podnikatelské prostředí a v oblasti zaměstnání sleduje politiku ochrany trhu práce, běžnou v zemích Evropské unie. Podnikání cizinců není omezováno, jejich zaměstnání se řídí institutem povolení k zaměstnání. Ukazatele míry integrace cizinců na trhu práce není snadné určit, ale můžeme mezi ně zahrnout zákaz diskriminace, rovný přístup k pracovním příležitostem, využití dosaženého vzdělání a kvalifikace, pracovní mobilitu.⁷⁹

Počet cizinců na území České republiky se od roku 1990 téměř zdesetinásobil. Rostoucí životní úroveň a příležitost uplatnění na trhu práce láká cizí státní příslušníky z ekonomicky chudších zemí, zahraniční investoři dosazují své lidi

⁷⁸ Výzkum proběhl v roce 2008 ve 12 sociálně vyloučených lokalitách s početnou romskou populací, z nichž šest se nachází v Česku a šest na Moravě (v deseti městech a dvou mikroregionech). Vzorek zkoumaných lokalit byl vybrán ze seznamu sociálně vyloučených lokalit, v nichž působí Agentura pro sociální začleňování. Tyto lokality jsou převážně, nikoli však výhradně obývány Romy, do výzkumu byl tedy zahrnut i omezený počet neromských obyvatel.

⁷⁹ HORÁKOVÁ, M.: *Zaměstnávání cizinců v České republice – I. část*, s. 19.

do vedení firem. V určitých profesích získávají cizinci vysoké zastoupení a stávají se pro ně typickými reprezentanty.⁸⁰

Počet dlouhodobě nebo trvale usazených cizinců v České republice podle Cizinecké a pohraniční policie ČR se v roce 2007 těsně přiblížil hranici 400 000. Počet trvalých pobytů od počátku 90. let plynule roste. Největší podíl cizinců (více než 30 %) představovali na konci roku občané Ukrajiny, za nimi následovali občané Slovenska (17 %), Vietnamu (13 %), Ruska (6 %) a Polska (5 %). Nejčastějším účelem pobytu cizinců je zaměstnání. Český statistický úřad uvádí, že cizinci jsou tradičně nejvíce koncentrováni v Praze a potažmo ve Středočeském kraji a poté se štěpí do dalších regionů.⁸¹

Proces integrace cizinců je třeba sledovat v kontextu celkového vývoje na trhu práce v České republice. Je třeba zdůraznit, že postavení na trhu práce patří mezi nejcitlivější oblast integračních procesů. Ekonomické aktivity ovlivňují životní úroveň jedinců rozhodujícím způsobem. Stejně tak konkurence na trhu práce ovlivňuje postoje hostitelské společnosti k imigrantům.⁸²

Je tedy dobré zmínit, že za diskriminaci není považována regulace zaměstnání formou pracovních povolení, každý stát je odpovědný zejména vůči vlastním občanům a musí podporovat především jejich pracovní uplatnění.⁸³

---

⁸⁰ Český statistický úřad: *Cizinci pro web*. 2007. s. 2.

⁸¹ Ibid., s. 21 – 26.

⁸² HORÁKOVÁ, M.: *Zaměstnávání cizinců v České republice* – I. část, s. 19.

⁸³ Ibid., s. 19.

Tabulka 7 – Stav na trhu práce – cizinci – 2005

Země	2005	
	Zaměstnaní cizinci celkem	v tom
		evidovaní na úřadech práce
Slovensko	84 016	75 297
Polsko	13 929	12 635
Vietnam	22 876	256
Ukrajina	61 195	40 060
Rusko	3 929	2 447

Pramen: ČSÚ: Cizinci v České republice 2006

Tabulka 8 – Stav na trhu práce – cizinci – 2006

Země	2006	
	Zaměstnaní cizinci celkem	v tom
		evidovaní na úřadech práce
Slovensko	99 637	91 355
Polsko	18 387	17 149
Vietnam	23 602	692
Ukrajina	67 480	46 155
Rusko	3 659	2 380

Pramen: ČSÚ: Cizinci v České republice 2007

Tabulka 9 – Stav na trhu práce – cizinci – 2007

Země	2007	
	Zaměstnaní cizinci celkem	v tom evidovaní na úřadech práce
Slovensko	109 917	101 233
Polsko	24 931	23 642
Vietnam	29 862	5 425
Ukrajina	83 519	61 592
Rusko	3 716	2 488

Pramen: ČSÚ: Cizinci v České republice 2008

Tabulka 10 – Cizinci zaměstnaní podle oblastí

	2005	2006	2007
Česká republika	218 982	250 797	250 797
Hlavní město Praha	72 317	80 395	95 443
Středočeský kraj	30 686	36 803	44 893
Jihočeský kraj	8 427	9 651	12 381
Plzeňský kraj	15 185	17 207	25 514
Karlovarský kraj	8 440	8 492	9 754
Ústecký kraj	9 510	10 825	13 283
Liberecký kraj	8 951	10 349	12 049
Královéhradecký kraj	8 407	10 004	13 305
Pardubický kraj	7 401	9 837	9 837
Kraj Vysočina	5 855	6 557	8 482
Jihomoravský kraj	19 472	24 252	27 839
Olomoucký kraj	4 647	5 044	6 166
Zlínský kraj	5 667	6 001	6 978
Moravskoslezský kraj	14 017	15 380	16 343

Pramen: ČSÚ: Cizinci v České republice 2006, 2007, 2008.

6.9 *Současný stav trhu práce a ohrožené skupiny na trhu práce*

V současné době evidují úřady práce 498 760⁸⁴ uchazečů o zaměstnání. Celková míra nezaměstnanosti k 31. 10. 2009 činila 8,5 %.⁸⁵ Vysoká míra nezaměstnanosti spojená s vysokým podílem dlouhodobě nezaměstnaných samozřejmě přináší do ohrožených regionů mnoho negativních sociálních jevů.

Uplatnění člověka na trhu práce je podmíněné řadou charakteristik (věk, příslušnost k etnické skupině), které vyčleňují skupiny lidí s větším rizikem ztráty práce a předurčují je pro dlouhodobou nezaměstnanost. Tyto skupiny jsou také vystaveny riziku opakované nezaměstnanosti. Nezaměstnanost tak více ohrožuje určité skupiny populace, což potvrzuje zkušenost téměř všech průmyslově vyspělých zemí. Je zřejmé, že právě na tyto skupiny musí být zaměřena politika zaměstnanosti. U nás k nim patří mladí lidé, lidé s nízkým vzděláním, romské etnikum a přicházející imigranti.⁸⁶

Charakteristickým rysem současného trhu práce je, že lidé obtížně hledají vhodná pracovní místa a je i dokonce těžší si je poté udržet. Zaměstnavatelé mají větší pracovní nároky, vyžadují od „svých zaměstnanců“ stále větší flexibilitu, a to jak časovou, tak kvalifikační a geografickou. V souladu se změnami na trhu práce jsou stále více preferováni zaměstnanci s vysokou úrovní lidského kapitálu, kteří se nebojí inovací a jsou nejen ochotni, ale i schopni se v průběhu své kariéry dále vzdělávat. Dávno již neplatí, že středoškolské vzdělání prakticky zaručuje jedinci získání a udržení si pracovního místa.⁸⁷

Dalším vlivem, který aktivně působí na vývoj trhu práce, je rostoucí globalizace ekonomiky. Tento vliv se podílí jak na vzniku, tak i na růstu nežádoucích jevů

---

⁸⁴ Svaz průmyslu a dopravy: *Nezaměstnanost* [cit. 2009-11-14]. Dostupný z: <http://www.spcr.cz/statistika/nezamestnanost.htm>.

⁸⁵ Český statistický úřad: *Nejnovější ekonomické údaje* [cit. 2009-11-14]. Dostupný z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/aktualniinformace>.

⁸⁶ Buchtová: *Nezaměstnanost – psychologický, ekonomický a sociální problém*, s. 109.

⁸⁷ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, s. 24.

na českém trhu práce. Nežádoucím jevem může být diskriminace. Ta se může týkat jak jednotlivce, tak i větších skupin (starší osoby, zdravotně postižené osoby, cizinci, apod.). Charakteristická je také pro určitá etnika, v České republice konkrétně pro Romy – je to dáno nejen jejich nízkým vzděláním, odlišnými kulturními vzorci, ale také i jejich diskriminací většinovou společností.⁸⁸

Současné příčiny vylučování z trhu práce u Romského etnika jsou komplexní a vzájemně se doplňují. Hlavními příčinami jsou:⁸⁹

a) Vnitřní faktory: nízká míra lidského kapitálu

- Nízká vzdělanost: Naprostá většina obyvatel lokalit nemá žádnou kvalifikaci, jde o absolventy základních, ve většině případů pak o absolventy, zvláštních škol. Vzhledem k minimální kvalifikaci mají jen malou šanci, že se jim podaří nalézt zaměstnání s vyšší než minimální mzdou.
- Nízké sociální kompetence: Sociálně vyloučeným často činí problémy orientovat se v majoritním prostředí, na měnícím se trhu práce, apod.
- Špatný zdravotní stav

b) Vnější faktory: nízká úroveň sociálního kapitálu, systémové faktory

- Špatně nastavený sociální systém: Sociální dávky, které jsou vypláceny rodinám s dětmi, jsou pak ve výsledku vyšší než mzdové ohodnocení ve většině prací.
- Práce „na černo“.

---

⁸⁸ Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu* s. 25.

⁸⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*, s. 44 – 45.

7 Možná řešení nerovností

Tato kapitola se bude zabývat možnými řešeními nerovnosti, a to jak u cizinců, tak i u Romského etnika. Budou zde zmíněny invence Vlády České republiky, která sleduje problémy cizinců a Romského etnika.

V České republice je míra nezaměstnanosti Romů dlouhodobě výrazně vyšší než míra nezaměstnanosti v souhrnné populaci. V reprezentativním „Výzkumu interetnických vztahů“, jež proběhl v letech 2000 a 2001, bylo zjištěno, že míra nezaměstnanosti Romů byla 26,6 %, zatímco míra nezaměstnanosti majority, žijící v jejich sousedství, byla 6,7 % a míra nezaměstnanosti v celkové populaci ČR dokonce jenom 4,6 %. Touto problematikou se intenzivně zabývá Vláda České republiky, když každoročně vydává „Zprávy o situaci romských komunit“. Integrace Romů na trh práce si vyžádá komplexní přístup, který je zaměřen na zlepšení schopností příslušníků romské komunity, proto, aby byla odstraněna diskriminace, pramenící ze zakořeněných předsudků společnosti. Cílem aktivit vlády je zvýšit zaměstnatelnost Romů na otevřeném trhu práce a snížení ukazatelů dlouhodobé nezaměstnanosti. Toho lze v dlouhodobé perspektivě dosáhnout pouze zvýšením úrovně vzdělání Romů. Dalším problémem je skutečnost, že mladí lidé v romských komunitách postrádají ve svém okolí dostatečné množství vzorů pracovní kultury a pracovních návyků. Je důležité, aby vláda soustředila svůj zájem na podporu a rozvoj nezávislého drobného podnikání mezi Romy. Dalším krokem je, aby Romové měli k dispozici erudované sociální pracovníky, kteří pomohou s řešeními problémů. Dalším klíčovým opatřením, podporovaným vládou, které umožní spolupráci, je změna organizace práce na úřadech práce. Tyto úřady nemají zatím dostatek poradenských specialistů. Toto jsou tedy návrhy, které by měly přispět k lepšímu podstavení Romského etnika na otevřeném trhu práce.

Romové si stěžují na své postavení v české společnosti, že jsou diskriminováni. Problematika diskriminace se sice vyskytla v několika výzkumných zprávách, která je teoreticky popisována, následně však není statisticky, ani jiným způsobem, prokazatelná. Je to možná z toho důvodu, jelikož oznámená diskriminace se pověřeným orgánům státní správy následně velmi těžko prokazuje.

Možná o diskriminaci v pravém slova smyslu ani nejde. Ale jde o to, že Romové nedisponují dostatečným vzděláním, a proto jsou často odmítáni z tohoto důvodu. Proto toto „odmítání“ považují za svoji diskriminaci. Je tedy nutné, aby se kompletně změnil nejen systém vzdělávání, ale i systém finanční podpory. V mnoha výzkumných zprávách můžeme objevit názor, že stávající finanční podpora je pro Romy často demotivující. Jinými slovy, Romové nejsou nuceni vzdělávat se pro to, aby byli následně úspěšní na trhu práce. Je nutné, aby vláda vytvořila takový systém, který bude motivovat romské děti již od útlého věku a vytvoří takové podmínky, které budou umožňovat neustálé bdění nad romskými dětmi. Je potřeba, aby viděly ve svých rodičích vzory. Jen tak docílíme toho, že se pokusí o akceptování z některých navrhovaných změn. Nejde o to, aby byl změněn celkově jejich životní styl (jejich rodinné zvyky), ale aby se jejich život alespoň více přiblížil životu majoritní skupiny. Domnívám se, že jen pokusem o docílení změn bude Romské etnikum následně považováno za rovnocenného partnera nejen na trhu práce, ale i v celém spolubytí.

Cizinci se potýkají s podobným problémem, oni se však řadí mezi skupiny, které mají výrazně lepší pozici na trhu práce, což dokazují i statistická data (viz. Graficky vyobrazená příloha). Počet cizinců v České republice každým rokem stoupá. Oproti Romskému etniku jsou cizinci na trhu práce žádanou skupinou (dnes už neplatí, že jsou cizinci využíváni na neobsaditelná místa, ale

jak se ukázalo, v České republice se usazují i cizinci s vysokým kulturním a sociálním kapitálem). Cizinci za diskriminaci většinou označují fakt, že je s nimi nevhodně zacházeno na pracovišti, na pracovních úřadech, v obchodech, apod. Jde opět, jako i v případě Romského etnika, o nelehký úkol, jak toto prokázat před oprávněnými orgány v této záležitosti konat a jednat.

Další skutečností, která „nahrává“ diskriminaci je fakt, že Česká republika nemá tak potřebný antidiskriminační zákon, za což je kritizována ze strany Evropské unie.⁹⁰ Česká republika byla vyzvána ke schválení tohoto zákona v co možná nejkratší době.

---

⁹⁰ V roce 2007 Vláda na svém jednání dne 11. června schválila návrh zákona o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminačního zákona). Vláda dne 12. července 2007 předložila Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR návrh antidiskriminačního zákona. Poslanecká sněmovna projednávala návrh ve druhé polovině roku 2007 jako sněmovní tisk č. 253. Poslanecká sněmovna vyslovila s návrhem souhlas v březnu 2008, Senát jej schválil 24. dubna 2008. Dne 16. května 2008 prezident České republiky, Václav Klaus, tento zákon ze své pravomoci vetoval. Zákon se tak vrátil zpět Poslanecké sněmovně, která jeho projednávání zařadí na program jednání.

8 Závěr

Problém marginalizace a sociálního vyloučení menšin a některých sociálních skupin je jak v odborné, tak ve veřejné sféře v České republice poměrně diskutovaným tématem. Komunistický režim předstíral, že postátněním výrobních prostředků se podařilo eliminovat veškeré sociální nerovnosti a konflikty. Marginalizací a sociálním vyloučením menšin a sociálních skupin se veřejná politika nezabývala a ani odbornou diskuzi k nim režim nepřipouštěl. I když se téma sociálního vyloučení začalo po roce 1989 v sociálních vědách objevovat, v české společnosti převládala spíše optimistická očekávání ekonomického růstu. Nicméně problém marginalizace a sociálního vyloučení patří dnes i v ekonomicky vyspělých tržních demokraciích k důležitým otázkám veřejné politiky a společenské vědy.⁹¹

Cílem této bakalářské práce bylo nejprve obecně nerovnosti popsat, poté se pokusit stanovit, jak tyto nerovnosti vznikají a poté, jaké se nabízejí možnosti řešení. Převážná část textu se věnuje problematice cizinců a Romů, žijících na území České republiky. Jedná se převážně o problémy spojené s migrací a následným uplatněním na trhu práce. Jak se ukázalo, počet cizinců, kteří migrují do České republiky, se každoročně zvyšuje. Ukázalo se také, že cizinci jsou nezastupitelnou skupinou, která má mnohdy velmi dobré znalosti a zkušenosti, o Romském etniku však toto říci nemůžeme. V provedených sociologických výzkumech autoři poukazují na diskriminaci, na kterou si stěžují zástupci jednotlivých zahraničních menšin. Jde zpravidla o diskriminaci na pracovišti, v obchodech, apod., avšak tato diskriminace se velmi těžko prokazuje. Za další formu diskriminace považují jednotlivci diskriminaci v přístupu na pracovní trh, avšak tuto skutečnost statistická data nepotvrdila, tudíž se tímto typem diskriminace primárně žádný sociologický výzkum do hloubky nezabývá.

---

⁹¹ SIROVÁTKA, T.: *Menšiny a marginalizované skupiny*, s. 5.

U Romského etnika se ukázalo, že tato problematika je velmi obsáhlá a velmi těžko řešitelná. Většině příslušníků tohoto etnika chybí vzdělání, a proto se pro ně pracovní trh do značné míry uzavírá. To, že pro ně nejsou vytvořena vhodná pracovní místa, nemohou Romové pokládat za nerovnost. Získat statistická data o Romském etniku je ve většině případů nemožné, jelikož jen malé procento z nich se hlásí k Romské národnosti. Statistická data, která byla přejata a použita z výzkumných zpráv, jsou pouze odhadovaná.

V bakalářské práci byly také zmíněny invence Vlády České republiky a Rady vlády pro národnostní menšiny. Jejím hlavní činností by mělo být aktivní řešení otázek týkajících se nejen migrace a trhu práce, ale i vzdělání. Nedostatky ve vzdělání se týkají Romského etnika. Je potřeba, aby byla zpracována taková koncepce, která již nedopustí, aby Romové přistupovali ke vzdělání jako k nejméně významné hodnotě. Je zřejmé, že takové aktivity se nepodaří prosadit ze dne na den, ale je zapotřebí, aby se vláda dlouhodobě podílela na řešení těchto problémů.

Výzkumných zpráv a sociologických výzkumů zabývajících se cizinci a Romským etnikem je velice mále. Je potřeba, aby se erudovaní odborníci více věnovali tomuto „nevědnému“ tématu, aby bylo přesně sledováno, jak se na území České republiky žije nejen nově příchozím migrantům, ale i „usazeným“ minoritám. Je potřeba hlouběji proniknout pod povrch diskriminace a prozkoumat, jaký je její počátek a průběh.

I když je toto téma neustále aktuální a nabyto nově vznikajícími otázkami, doufám, že bakalářská práce splnila cíle, které si zadala k řešení.

9 Použitá literatura

Bittnerová, D., Moravcová, M.: *Kdo jsem a kam patřím?* Praha: Sofis. 2005. S. 459. ISBN 80-902785-8-2.

BUCHTOVÁ, B. a kol.: *Nezaměstnanost – psychologický, ekonomický a sociální problém.* Praha: Grada. 2002. S. 228. ISBN 80-247-9006-8.

Česká republika: *Přístup vlády k integraci Romů.*

Český statistický úřad: *Nejnovější ekonomické údaje* [cit. 2009-11-14]. Dostupný z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/aktualniinformace>.

Friedlanderová, H., Tuček, M. a MEDIAN: *Češi na prahu nového tisíciletí.* Praha: Sociologické nakladatelství. 2000. S. 223. ISBN 80-85850-88-5.

HORÁKOVÁ, M.: *Zpráva o vývoji pracovních migrací 1993 – 2006.* Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 2007. S. 97. ISBN 978-80-87007-67-9.

HORÁKOVÁ, M.: *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice.* Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 2008. S. 114. ISBN 978-80-7416-020-2.

Horáková, M., Čerňanská, D.: *Zaměstnávání cizinců v České republice – II. část.* Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 2001. S. 37. ISBN neuvedeno.

HORÁKOVÁ, M.: *Zaměstnávání cizinců v České republice – I. část.* Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 2001. S. 32. ISBN neuvedeno.

Kofroňová, O. Kotíková, J., Sirovátka, T., Winkler, J.: *Problémy trhu práce a politiky zaměstnanosti.* Brno a Praha: Masarykova univerzita, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Národní vzdělávací fond. 2003. S. 154. ISBN neuvedeno.

Gabal Analysis & Consulting: *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2006. S. 117. ISBN neuvedeno.

Kolektiv autorů: *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004. S. 224. ISBN 80-86552-86-1.

Kolektiv autorů: *Cizinci v České republice 2006*. Praha: Český statistický úřad, 2006. S. 240. ISBN 80-250-1263-8.

Kolektiv autorů: *Cizinci v České republice 2007*. Praha: Český statistický úřad, 2007. S. 238. ISBN 978-80-250-1544-5.

Kolektiv autorů: *Cizinci v České republice 2008*. Praha: Český statistický úřad, 2008. S. 249. ISBN 978-80-250-1836-1.

Machonin, P., Tuček, M. a kol.: *Česká společnost v transformaci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. S. 364. ISBN 80-85850-17-6.

Mansfeldová, Z., Tuček, M.: *Současná česká společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. S. 381. ISBN 80-7330-009-5.

MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. S. 248. ISBN 80-85450-61-3.

Matějů, P., Vlachová, K.: *Nerovnost, spravedlnost, politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. S. 402. ISBN 80-85850-82-6.

NAVRÁTIL, P.: *Integrace Romů*. Sociální práce, 2002, č. 2. ISSN 1213-624.

Sdružení Dženo: *Postavení Romů v Ekonomice* [cit. 2009-11-14]. Dostupný z :<
www.dzeno.cz/docs/ROMEKO_CZE.doc>.

SIROVÁTKA, T.: *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Brno: Georgetown. 2002. S. 355. ISBN 80-86251-13-6. Dostupný z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava_2008_11_pristup-vlady-k-integraci-Romu.pdf>.

SIROVÁTKA, T.: *Politika pracovního trhu*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně. 1995. S. 171. ISBN 80-210-1251-X.

SIROVÁTKA, T.: *Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi*. Dostupný z: <socstudia.fss.muni.cz/pristup.php?soubor=080305104512.pdf>.

Svaz průmyslu a dopravy: *Nezaměstnanost* [cit. 2009-11-14]. Dostupný z: <<http://www.spcr.cz/statistika/nezamestnanost.htm>>.

ŠANDEROVÁ, J.: *Sociální nerovnosti v kvalitativním výzkumu*. Praha: Univerzita Karlova. 2007. S. 171. ISBN 978-80-254-0812-4.

ŠANDEROVÁ, J.: *Sociální stratifikace*. Praha: Karolinum. 2000. S. 171. ISBN 80-246-0025-0.

ŠANDEROVÁ, J.: *Nerovnosti kolem nás. Analýza utváření sociálních nerovností v každodenním životě*. Výzkum podporovaný grantem MPSV v rámci projektu Moderní společnost a její proměny: pracovní texty. Praha: 2006. S. 123. ISBN 80-239-8209-5.

ŠANDEROVÁ, J.: *Sociální nerovnosti v teorii a výzkumu*. Pardubice: Filosofická fakulta. 2005. Dostupný z: <sociologie1.wz.cz/download/SONE/studijni%20text.doc>

Tollarová, B., Stehlíková, E., Bitrich, T., Vodochodský, I., Dymeš, P., Paleček, J.: *Trh práce a cizinci. Zpráva z výzkumu*. Chomutov: Vzdělávací společnost EDOST. 2006. Dostupný z: <http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/zaverecna_zprava_trh_prace_a_cizinci.pdf>.

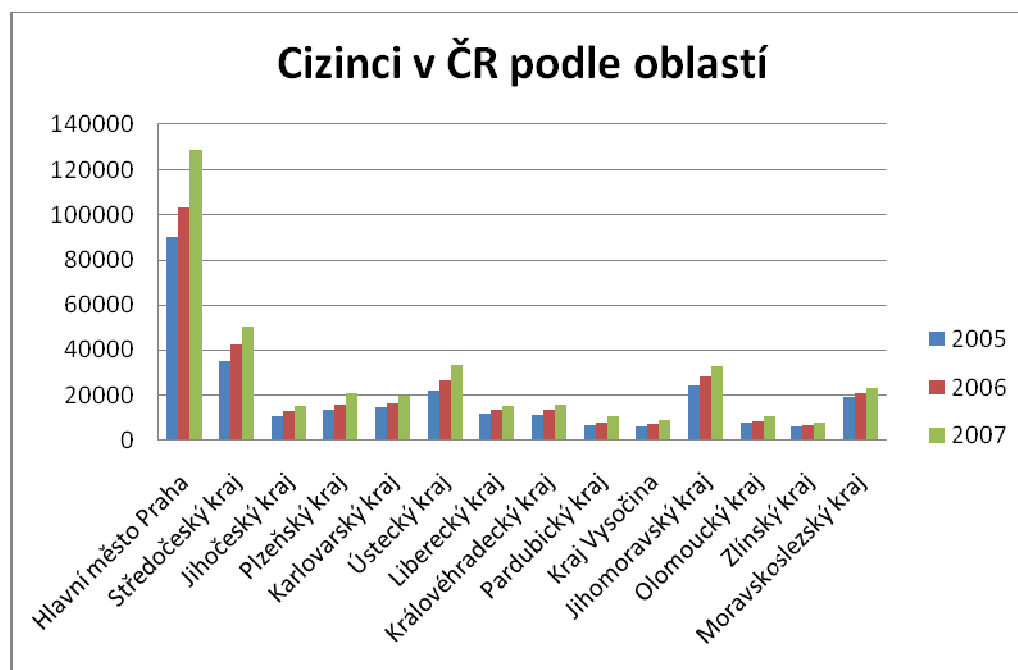
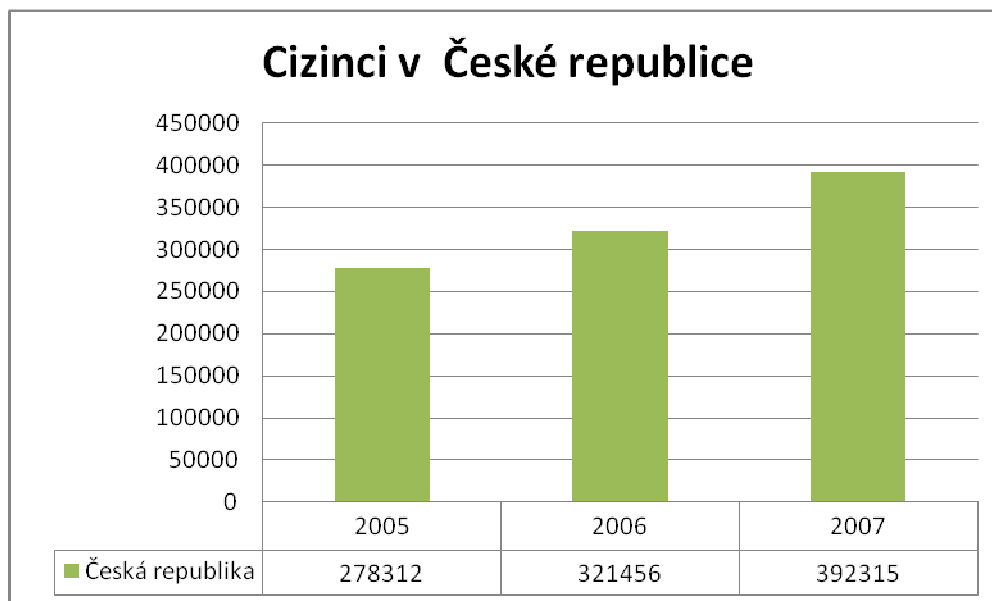
TUČEK, M. a kol.: *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2003. S. 428. ISBN 80-86429-22-9.

VEČERNÍK, J.: *Staré a nové ekonomické nerovnosti*, Sociologický časopis, 1995, roč. 31, č. 3. ISSN 0038-0288.

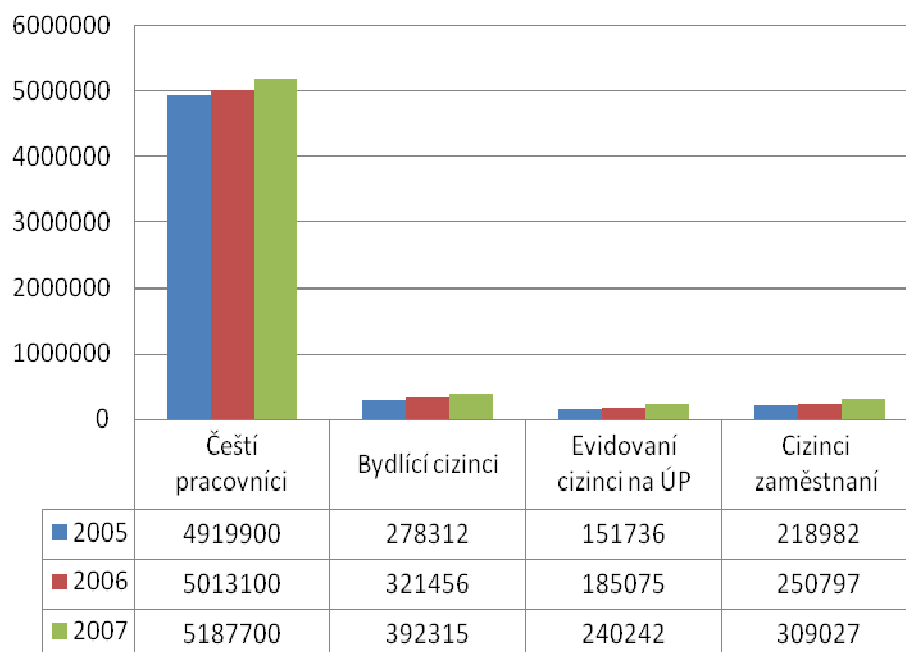
VEČERNÍK, J.: *Transformační procesy v socio-ekonomické perspektivě*. Sociologický časopis, 1997, roč. 33, č. 3. ISSN 0038-0288.

VEČERNÍK, J.: *Výzkum společenské transformace a české sociologie*. Sociologický časopis, 2002, roč. 38, č. 1 – 2. ISSN 0038-0288.

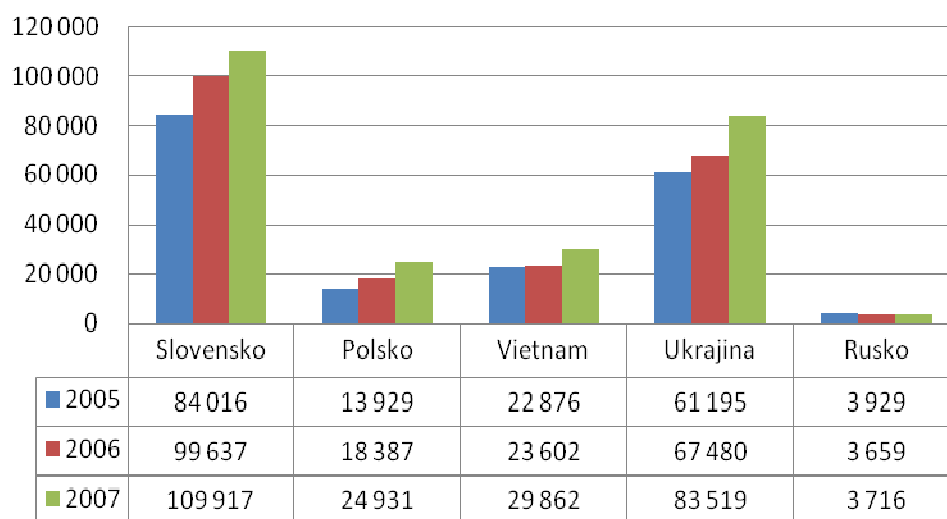
Příloha č. 1

Trh práce - Češi a cizinci

Zaměstnaní cizinci

Cizinci evidovaní na ÚP

